

Joanna Kata

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6758-5478>

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Problematyka i postrzeganie stresu przez młodzież instytucjonalnych form pieczy zastępczej

**Problems and perception of stress
by institutional foster care youth**

Słowa kluczowe: stres, radzenie sobie ze stresem, młodzież, piecza zastępcza

Keywords: stress, coping with stress, youth, foster care

Streszczenie

Stres może być negatywny bądź pozytywny, jednak całkowity brak stresu można uznać za przejaw niedostosowania do możliwości jednostki. Długotrwały stres o różnym nasileniu dostarcza objawów ostrzegawczych związanych z obszarami funkcjonowania młodego człowieka. Młodzież doświadcza nadmiernego stresu, czego wynikiem są reakcje depresyjne, brak poczucia własnej wartości, reakcje agresywne. Jednak ostatni przejaw jest bardzo widoczny w postaci zwiększonego, niespokojnego zachowania. Dlatego w niniejszym opracowaniu podjęto próbę zdefiniowania stresu w ujęciu psychologicznym. Poza tym przedstawiono stres i radzenie sobie ze stresem. Podjęto rozważania na temat postrzegania stresu przez młodzież, zarządzania stresem. Zostaje omówiona rodzinna i instytucjonalna piecza zastępcza. Ponadto przedstawiono analizę SWOT. Instytucjonalnej pieczy zastępczej.

Abstract

Stress can be negative or positive, however, the total lack of stress can be considered as a manifestation of mismatching the individual's abilities. Long-term stress of

varying severity provides warning symptoms related to the areas of functioning of a young person. Adolescents experience excessive stress resulting in depressive reactions, lack of self-esteem, and aggressive reactions. However, the last manifestation is very visible in the form of increased, restless behavior. That is why this study attempts to define psychological stress. In addition, stress and coping with stress are presented. Reflections on youth perception and stress management were undertaken. Family and institutional foster care are discussed. In addition, a SWOT analysis was presented. Institutional foster care.

Wybrane stanowiska odnoszące się do pojęcia stresu

Pojęcie „stres” w literaturze naukowej po raz pierwszy pojawiło się w latach 50. ubiegłego wieku za sprawą Selyego. Jednak to słowo już na stałe zagościło w języku potocznym i utworzenie dokładnej definicji operacyjnej nie było łatwym zadaniem. Generalnie ujmując „stres to proces, za pomocą którego czynniki środowiskowe zagrażają równowadze organizmu lub ją naruszają i za pomocą którego organizm reaguje na zagrożenie”. Czynniki środowiskowe, o których wspomniano są nazywane stresorami. Aktywują założone mechanizmy reagowania stresu fizjologicznego, psychologicznego i w ogromnym stopniu wpływają na stan zdrowia jednostki¹. Zarówno w rozważaniach teoretycznych, jak i empirycznych dotyczących stresu i radzenia sobie z stresem trudno jest pominąć znaną teorię Richarda Lazarusa i Susan Folkman. Stres według wspomnianej koncepcji jest definiowany jako „określona relacja pomiędzy osobą i otoczeniem, która oceniana jest przez tą jednostkę jako obciążająca jej zasoby i narażająca na szwank jej dobre samopoczucie”². Według P. Zimbardo „stres jest to zespół specyficznych i niespecyficznych reakcji organizmu na zdarzenia bodźcowe, które zakłócają jego równowagę i wystawiają na poważną próbę lub przekraczają jego zdolność radzenia sobie”³. Pojęcie stresu nie jest jednoznaczne i dlatego zostało zdefiniowane w różny sposób. Wymienia się trzy odmienne sposoby określenia stresu wykluczające się wzajemnie. Organizm w pierwszym podejściu reaguje na stres jako odpowiedź na szkodliwe bodźce. Natomiast w drugim podejściu opisuje stres z punktu widzenia oddziaływań otoczenia i traktuje stres jako różnego rodzaju sytuacje trudne. W trzecim podejściu, które rozwinęło się najpóźniej ujmuje

¹ A. Grygorczuk, *Pojęcie stresu w medycynie i psychologii*, „Psychiatria” 2008, t. 5, nr 3, s. 111.

² R.S. Lazarus, S. Folkman, *Stress, appraisal and coping*, New York 1984, s. 19.

³ P.G. Zimbardo, *Psychologia i życie*, Warszawa 1999, s. 485.

stres jako reakcję wynikającą z braku odpowiedzialności pomiędzy jednostką a jej otoczeniem biologicznym i społecznym⁴. Według H. Selye określenie stresu jest następujące: „niespecyficzna reakcja organizmu na dowolne wymaganie stawiane mu z zewnątrz”. Autor twierdził, że reakcja stresowa stanowi specyficzny układ zmian psychofizjologicznych, które nie zależą od natury bodźca wywołującego stres. H. Selye nazwał czynniki wywołujące stres „stresorami”, jednak zdaniem autora, nie muszą mieć natury fizycznej bądź biologicznej, jak długotrwały intensywny wysiłek. Takie emocje, jak radość, gniew, złość i nienawiść, podobnie jak myśli o doznanych krzywdach, wywołują w konsekwencji zmiany charakterystyczne dla zespołu stresu. Pobudzenie emocjonalne to jedno z najczęstszych źródeł stresu⁵. Stres może być negatywny albo pozytywny, całkowity brak stresu należy uznać za przejaw niedostosowania do możliwości jednostki. Zaś nowe wymagania i stesy, o ile nie rozmijają się z potencjałem rozwojowym jednostki, wpływają na nią konstruktywnie⁶. Pojęcie stresu psychologicznego, który jest rozumiany jako zmiany w psychologicznych mechanizmach regulacyjnych (takich jak procesy poznawcze, emocje czy motywacja), nawiązuje do pojęcia stresu biologicznego.

J. Reykowski określił trzy fazy stresu psychologicznego. W pierwszej fazie, zwanej fazą mobilizacji, następuje aktywizacja procesów psychologicznych. Człowiek koncentrując się na zadaniach próbuje zwalczyć stres, który w tej fazie nie osiąga jeszcze zbyt dużego nasilenia. W drugiej fazie, czyli fazie rozstrojenia, na skutek przedłużającego się stresu następuje obniżenie poziomu czynności psychicznych. Przeżywanie emocji wymyka się spod kontroli i dlatego człowiek przejawia wyraźne oznaki strachu i gniewu. Natomiast w trzeciej fazie żadna z czynności nie jest wykonywana samodzielnie, ponieważ człowiek nie jest zdolny do adekwatnej oceny sytuacji i gwałtownie obniża się poziom jego motywacji do działania i radzenia sobie z sytuacją. W tej fazie mogą się ujawniać zachowania takie jak poszukiwanie pomocy, płacz, ucieczka bądź agresja skierowana przeciwko innym osobom⁷.

⁴ W. Oniszczenko, *Stres to brzmi groźnie*, Warszawa 1998, s. 7.

⁵ H. Selye, *Stres okiełznany*, Warszawa 1977, s. 30.

⁶ J. Strelau, *Psychologia temperamentu*, Warszawa 1999, s. 390.

⁷ J. Reykowski, *Z zagadnień psychologii motywacji*, Warszawa 1970, s. 29.

Stres i radzenie sobie ze stresem

Stres i radzenie sobie z nim są psychologicznymi mechanizmami zdrowia człowieka. Konsekwencją radzenia sobie ze stresem są zarówno emocje pozytywne, jak i negatywne⁸. Aktualnie w psychologii stres jest rozumiany trojako: jako reakcja, bodziec, transakcja. Ponadto stres jest określany jako złożona odpowiedź organizmu na bodźce, które zakłócają homeostazę⁹.

W psychologicznym ujęciu pojawia się podejście relacyjne, które jest traktowane jako rodzaj reakcji między jednostką a otoczeniem. Jednak mimo pojawiających się różnic między koncepcjami poszczególnych badaczy, połączoną ich cechą jest traktowanie relacji stresowej jako zakłócenie bądź zapowiedź zakłócenia równowagi między zasobami, możliwościami jednostki, a wymaganiami otoczenia¹⁰. Jan Strelau pojęcie stresu odnosi do stanu charakteryzowanego przez silne emocje negatywne, mianowicie takie jak: strach, lęk, złość, wrogość i stany emocjonalne, które wywołują dystres i sprzężone z nimi zmiany fizjologiczne i biochemiczne¹¹. Jan Strelau stwierdza, że stan stresu, który jest spowodowany brakiem równowagi wynika z rozbieżności pomiędzy wymaganiami a możliwościami jednostki do radzenia sobie z nim¹².

Radzenie sobie ze stresem przez wielu badaczy jest ujmowane w kategoriach procesu gospodarowania zasobami: „Gospodarować zasobami to znaczy odnawiać je, zastępować jedne drugimi i nimi rozporządzać”¹³. J. Strelau radzenie sobie ze stresem przedstawia jako funkcję polegającą na utrzymywaniu odpowiedniej równowagi między wymaganiami stawianymi jednostce a jej możliwościami¹⁴. Według J. Strelau możliwości jednostki w radzeniu sobie ze stresem zależą od: osobowości i temperamentu, cech fizycznych i liczby doświadczeń związanych z daną sytuacją stresową¹⁵. A. Frączek i M. Kofta podkreślają w jakim

⁸ A. Kaczmarska, P. Curyło-Sikora, *Problematyka stresu – przegląd koncepcji*, „Hygeia Public Health” 2016, vol. 51, s. 317.

⁹ Ibidem, s. 318.

¹⁰ I. Heszen-Niejodek, *Stres i radzenie sobie – główne*, [w:] *Człowiek w sytuacji stresu. Problemy teoretyczne i metodologiczne*, red. I. Heszen-Niejodek, Z. Ratajczak, Katowice 2000, s. 13.

¹¹ Ibidem, s. 18.

¹² J. Strelau, *Temperament a stres: Temperament jako czynnik moderujący stresory, stan i skutki stresu oraz radzenie sobie ze stresem*, [w:] *Człowiek w sytuacji stresu. Problemy teoretyczne i metodologiczne*, red. I. Heszen-Niejodek, Z. Ratajczak, Katowice 2000, s. 92.

¹³ J. Strelau, *Psychologia temperamentu*, Warszawa 1999, s. 401.

¹⁴ Ibidem, s. 391.

¹⁵ Ibidem, s. 390.

stopniu odporność na stres zależy od stosunku człowieka do samego siebie, to znaczy od poziomu samooceny¹⁶. Z każdym problemem życiowym może sobie poradzić człowiek, reagując czynnie, np. walcząc lub działając albo biernie, np. poprzez ucieczkę lub pogodzenie się z losem (sytuacją)¹⁷.

Czynniki stresowe bardzo zaburzają emocjonalną równowagę człowieka i prowokują ją do podejmowania aktywności ukierunkowanej na przywrócenie homeostazy. Najbardziej cytowana w literaturze przedmiotu definicja odnosząca się do procesu radzenia sobie, autorstwa Lazarusa oraz Folkman opisuje zmieniające się wysiłki poznawcze jako behawioralne zmierzające do opanowania zewnętrznych i wewnętrznych wymagań, ocenianych przez jednostkę jako obciążające i przekraczające jej zasoby¹⁸. Skutki stresu zależą od natury, intensywności i indywidualnych sposobów radzenia sobie. Jak pisze J. Strelau, możliwości człowieka radzenia sobie z wymaganiami są zależne od następujących cech: inteligencji, uzdolnień specjalnych, wiedzy, cech osobowościowych i temperamentalnych. Autor wspomina również o cechach wyglądu fizycznego, doświadczenia w różnych sytuacjach, które wywołują stres, jak także aktualnego stanu fizycznego i psychicznego osoby¹⁹.

Zofia Ratajczak opisuje cztery strategie zaradcze, które tworzą sekwencję działań skorelowaną z rozwojem sytuacji zagrożenia.

1. strategię prewencyjną, która zapobiega niefortunnym wydarzeniom;
2. strategię walki, aktywnego mierzenia się z „agresywnym” czynnikiem i bezpośrednim zagrożeniem zdrowia bądź życia;
3. strategię obrony siebie, czyli oszczędzania sił i środków, ukrywania się, zasłaniania się do momentu, aż zagrożenie zmniejszy się;
4. strategię ucieczki, stosowaną w sytuacjach bardzo beznadziejnych i spowodowaną podjęciem innych działań²⁰.

Według definicji R. Lazarusa i S. Folkman strategie radzenia sobie ze stresem są to stałe, zmieniające się, poznawcze i behawioralne wysiłki, które mają na celu

¹⁶ A. Frączek, M. Kofta, *Frustracja i stres psychologiczny*, [w:] *Psychologia*, red. T. Tomaszewski, Warszawa 1976, s. 674.

¹⁷ J. Strelau, *Psychologia temperamentu*, Warszawa 1999, s. 675.

¹⁸ Idem (red.), *Psychologia. Podręcznik akademicki*, t. 3, Gdańsk 2007, s. 476.

¹⁹ Idem, *Temperament a stres: temperament jako czynnik moderujący stresory, stan i skutki stresu oraz radzenie sobie ze stresem*, [w:] *Człowiek w sytuacji stresu. Problemy teoretyczne i metodologiczne*, red. I. Heszen-Niejodek, Z. Ratajczak, Katowice 2000, s. 92.

²⁰ Z. Ratajczak, *Stres – radzenie sobie – koszty psychologiczne*, [w:] *Człowiek w sytuacji stresu. Problemy teoretyczne i metodologiczne*, red. I. Heszen-Niejodek, Z. Ratajczak, Katowice 2000, s. 74.

opanowanie zewnętrznych i wewnętrznych wymagań, ocenianych przez osobę jako obciążające lub przekraczające jego zasoby. Autorzy wskazują na dwie funkcje takiego wysiłku, aby obniżyć przykre napięcie w celu rozwiązania problemu. Kryterium wystąpienia stresu stanowi ocena poznawcza dokonana przez podmiot. Proces poznawczej oceny według R. Lazarusa dokonuje się na dwóch poziomach:

- a) pierwotnej oceny zagrożenia, czyli rozpoznania znaczenia sytuacji dla podmiotu;
- b) wtórnej oceny zagrożenia, tj. oceny stopnia zagrożenia, własnych możliwości i wybór sposobu radzenia sobie.

Radzenie sobie ze stresem jest procesem dynamicznym i stanowi odpowiedź na określoną sytuację. Każda jednostka przejawia pewien specyficzny sposób reagowania na sytuacje stresowe, czyli styl radzenia sobie. Z uwagi na fakt, że jest ono uruchamiane po wzbudzeniu emocji, to powinno być uważane za integralną część procesów emocjonalnych. Ujmując radzenie sobie z perspektywy ogólnej dyspozycji jest to względnie stała tendencja wyznaczająca przebieg radzenia sobie ze stresem. N.S. Endler, J.D.A. Parker wymienili następujące style radzenia sobie ze stresem:

- 1) styl skoncentrowany na zadaniu,
- 2) styl skoncentrowany na emocjach,
- 3) styl skoncentrowany na unikaniu.

Za kryterium powyższego podziału przyjmuje się funkcje działań zaradczych, które w procesie radzenia sobie obejmują ukierunkowanie na rozwiązanie problemu i obniżenie wysokiego napięcia. Przejawianie stylu skoncentrowanego na zadaniu to podejmowanie w obliczu stresu wysiłku, aby rozwiązać problem. Możliwe jest to poprzez zmianę trudnej sytuacji lub przez przekształcenia poznawcze. Jednostka o dominującym stylu emocjonalnym koncentruje się na sobie oraz na własnych reakcjach. Jeżeli strategie, jakie przyjmuje – pobudzają i podtrzymują emocje pozytywne, to można im przypisać analogiczną funkcję. Z kolei styl unikowy powoduje, że jednostka doświadczająca sytuacji trudnych, stresowych nie myśli o problemie. Jej działania ukierunkowane są na odwróceniu uwagi od źródła stresu lub poszukiwanie wsparcia społecznego²¹.

²¹ E. Sygił-Kowalkowska, *Radzenie sobie ze stresem...*, s. 203.

Postrzeganie stresu przez młodzież

Długotrwały stres o różnym nasileniu dostarcza objawów ostrzegawczych, które związane są z obszarami funkcjonowania młodego człowieka. Młodzież doświadczająca nadmiernego stresu doznaje: reakcji depresyjnych, braku poczucia własnej wartości, reakcji agresywnych, wrogości i niepokoju. Jednak ostatni objaw jest bardzo widoczny w postaci zwiększonego, niespokojnego zachowania²². Okres adolescencji jest czasem intensywnych przemian, które obejmują większość procesów rozwoju na płaszczyźnie biologicznej, ale także psychologicznej oraz społecznej. Fizjologiczne dojrzewanie organizmu wprowadza zmiany w obrazie siebie i w postrzeganiu osoby dorastającej przez otoczenie. W aspekcie psychologicznym zmiany są związane nie tylko z procesami poznawczymi, ale pojawia się przejście do stadium operacji formalnych i emocjonalnych – zwiększone pobudzenie emocjonalne oraz chwiejność emocji, ale także rozumienia norm moralnych. Jednak nie mniej ważnym czynnikiem jest poszukiwanie własnej tożsamości przez młodzież. Przedstawione procesy psychologiczne występują w interakcji ze społecznym otoczeniem, w którym istotne znaczenie posiada rodzina, szkoła i środowisko rówieśnicze, co ma znaczenie w wyrażeniu siebie w wyglądzie zewnętrznym i stylu bycia²³. Danuta Borecka-Biernat uważa, że trudności w zakresie radzenia sobie z stresorami w środowisku szkolnym, jak i pozaszkolnym wzięły się z niepełnej dojrzałości regulacji psychicznej młodego człowieka. Niepowodzenia, które się pojawiają w szczególności na płaszczyźnie funkcjonowania szkolnego, jako źródło największych trudności wspominają o sprawdzianach, klasówkach, odpytywaniu na forum klasy mogą być interpretowane przez młodzież w kategoriach oceny własnych możliwości i spowodują zagrożenia dla realizacji potrzeb bądź cenionych przez siebie wartości²⁴. Stres jest czynnikiem zakłócającym równowagę organizmu i wpływającym na zdrowie. Jest definiowany jako obciążenie, presja, napięcie i określany jest trojako: jako bodziec przeszkadzający i odrywający od aktywności, jako reakcja na taki bodziec ze środowiska zewnętrznego i dynamiczna relacja między człowiekiem i otoczeniem²⁵.

²² A. Hart, *Twoje dziecko i stres*, Warszawa 1995, s. 54.

²³ I. Obuchowska, *Adolescencja*, [w:] *Psychologia rozwoju człowieka*, red. B. Harwas-Napierała, J. Trempała, t. 2, Warszawa 2003.

²⁴ D. Borecka-Biernat, *Uwarunkowania obronnej strategii radzenia sobie z sytuacją trudną przez młodzież w aspekcie poziomu lęku*, „Opieka. Wychowanie. Terapia” 2004, nr 1–2, s. 8.

²⁵ E. Sygit-Kowalkowska, *Radzenie sobie ze stresem jako zachowanie zdrowotne człowieka – perspektywa psychologiczna*, „Hygeia Public Health” 2014, vol. 49 (2), s. 202.

Zarządzanie stresem

W powstawaniu stresu znaczącą rolę odgrywa temperament, którego istotę podkreśla J. Strelau. Temperament zdaniem autora jest współodpowiedzialny za pojawienie się stresu i ma wpływ na: intensywność stresorów, umiejętność radzenia sobie ze stresem. Stresor jest reakcją bodźcową wymagającą od organizmu jakiegoś rodzaju reakcji przystosowawczej. Reakcja organizmu na stresory zewnętrzne posiada nazwę napięcia, a reakcja jednostki na potrzebę zmiany składa się z kombinacji różnych procesów zachodzących na kilku poziomach: behawioralnym, emocjonalnym oraz poznawczym²⁶. Stresory są zawodowe, środowiskowe, społeczne. Charakteryzują się intensywnością, częstotliwością i przewidywalnością. Reakcja jednostki na stres zależy do kilku czynników:

- fizjologicznych (zdrowie fizyczne);
- psychicznych (zdrowie psychiczne, temperament, pojęcie własnej osoby, samoocena);
- kulturowe (kulturowe definicje, osobiste umiejętności, styl radzenia sobie w życiu i sieci wsparcia)²⁷.

Każdy człowiek reaguje inaczej na takie same stresory i każdy inaczej będzie reagował na nie w różnych sytuacjach, w zależności od zdrowia i nastroju. Siła stresora jest zależna od jego obiektywnej oceny przez człowieka. Ponadto stres wpływa na samoocenę człowieka, komunikację interpersonalną, motywację i życie osobiste²⁸. Jak stwierdzają M. Frączek i M. Kofta, „długotrwały stres może też prowadzić do zmian w hierarchii wartości uznawanych przez jednostkę, w systemie jej potrzeb, a także w sferze jej postaw i przekonań dotyczących własnej osoby”²⁹.

Rodzinna i instytucjonalna piecza zastępcza

Zgodnie z art. 72 ust. 2 Konstytucji RP – Dziecko pozbawione opieki rodzicielskiej ma prawo do opieki i pomocy władz publicznych³⁰. Treść art. 20 Konwencji o prawach dziecka zobowiązuje państwa–strony do zapewnienia socjalnej ochrony i pomocy dzieciom czasowo lub stałe pozbawionym środowiska rodzin-

²⁶ P. G. Zimbardo, *Psychologia i życie*, Warszawa 1999, s. 485.

²⁷ J. Strelau, *Psychologia temperamentu*, Warszawa 1999, s. 496.

²⁸ J.F. Terelak, *Psychologia menedżera*, Warszawa 1999, s. 216.

²⁹ A. Frączek, M. Kofta, *Frustracja i stres psychologiczny*, [w:] *Psychologia*, red. T. Tomaszewski, Warszawa 1976, s. 66.

³⁰ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997, Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483.

nego lub niemogącym ze względu na swe dobro w nim przebywać³¹. Według art. 106 § 1. Umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej powinno nastąpić jedynie wówczas, gdy uprzednio stosowane inne środki w art. 125 § 2 pkt 1–5 oraz pomocy rodzicom dziecka, o których mowa w przepisach ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, nie doprowadziły do usunięcia stanu zagrożenia dobra dziecka, chyba że konieczność niezwłocznego zapewnienia dziecku pieczy zastępczej wynika z poważanego zagrożenia dobra dziecka, w szczególności jego życia lub zdrowia³². Zgodnie z art. 107 umieszcza się w pieczy zastępczej do czasu zaistnienia warunków umożliwiających jego powrót do rodziny biologicznej albo jego adopcji. Adekwatnie do art. 110 § 1 sąd umieszcza dziecko w rodzinnej pieczy zastępczej, wskazując rodzinę zastępczą bądź rodzinny dom dziecka. Stosownie do § 2 jeżeli brak jest możliwości umieszczenia dziecka w rodzinnej pieczy zastępczej lub z innych ważnych względów nie jest to zgodne z dobrem dziecka, sąd umieszcza dziecko w instytucjonalnej pieczy zastępczej. Sąd może wskazać właściwą jednostkę pieczy zastępczej. Zgodnie z § 3 sąd powinien umieścić dziecko w pieczy zastępczej na terenie powiatu miejsca jego zwykłego pobytu, chyba że byłoby to sprzeczne z dobrem dziecka³³. Piecza zastępcza jest sprawowana wtedy, gdy pojawia się niemożność zapewnienia dziecku opieki przez rodziców. Oznacza to, że jeśli zawiodą formy wsparcia rodziny bez odbierania jej dziecka, wówczas dziecko zostaje umieszczone w rodzinnej bądź instytucjonalnej pieczy zastępczej³⁴. Podjęcie wspomnianych działań może być konsekwencją orzeczenia sądu i umieszczeniem dziecka na jego wniosek sądu albo jego rodziców. Opieka jest sprawowana przez wszystkie dni tygodnia i przez całą dobę, bez ustalonego wcześniej terminu jej zakończenia³⁵. Podstawową funkcją domu dziecka jest zapewnienie całkowitej opieki dzieciom, które zostały pozbawione naturalnej opieki w środowisku własnej rodziny i kompensacja skutków (zwłaszcza osamotnienia), jakie brak rodziny powoduje w życiu młodego człowieka³⁶. System pieczy zastępczej w Polsce uległ

³¹ Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych z dnia 20 listopada 1989 r., Dz.U. 1991, nr 120, poz. 526.

³² Kodeks rodzinny (projekt z dnia 12 lipca 2018 r. z autopoprawką z dnia 27 sierpnia 2018 r.), tekst jednolity.

³³ Ibidem.

³⁴ T. Uliasz, *Co zawiera ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2011, nr 7, s. 6.

³⁵ M. Andrzejewski, *Piecha zastępcza*, [w:] *System prawa prywatnego*, t. 12: *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, red. T. Smyczyński, Warszawa 2011, s. 161.

³⁶ A. Kelm, *Problematyka modelu domu dziecka*, [w:] *Węzłowe problemy opieki i wychowania w domu dziecka*, red. Z. Dąbrowski, Olsztyn 1997, s. 74.

w ostatnim czasie różnym przeobrażeniom, czego formalną podstawą jest ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.³⁷ Piecza zastępcza musi umożliwiać pracę z dzieckiem i rodziną celem powrotu dziecka do rodziny, aby rodzina podjęła swoje zadania³⁸. Stworzenie większych szans na osiągnięcie celu wprowadziła ustawa mająca na celu umożliwienie systemu wsparcia dla dziecka i rodziny w trudnej sytuacji, która jest oparta na współpracy i korzystaniu z zasobów środowiska lokalnego³⁹.

Organizacja rodzinnych form pieczy zastępczej na podstawie nowych przepisów zawiera wiele zmian, zwłaszcza lokalności i współpracy ze środowiskiem. Pojawiła się nowa instytucja organizatora rodzinnej pieczy zastępczej, którą może być wyznaczona przez starostę jednostka organizacyjna powiatu bądź podmiot, któremu zostało to zlecone. Jeśli jednostką jest powiatowe centrum pomocy rodzinie to musi zostać stworzony specjalny zespół, który będzie się zajmował pieczą zastępczą. Zadaniem organizatora jest rekrutacja kandydatów na opiekunów zastępczych, prowadzenie szkoleń, kwalifikowanie i ustawiczne wspieranie. Ponadto organizator pieczy zastępczej zatrudnia koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej i ich zadaniem jest udzielania pomocy, wsparcia rodzinom zastępczym oraz rodzinnym domom dziecka i dzieciom, które są pod ich opieką. Zadaniem koordynatora jest pomaganie, udzielanie porad i współpraca z asystentami rodziny i innymi podmiotami, które mają wpływ na dziecko oraz osoby sprawujące nad nim pieczę zastępczą⁴⁰. Rodzina zastępcza, która pełni funkcję pogotowia rodzinnego przyjmuje dziecko na podstawie orzeczenia sądu. Dziecko nie powinno przebywać w takiej rodzinie dłużej niż cztery miesiące, a w szczególnych przypadkach osiem miesięcy bądź do czasu zakończenia postępowania sądowego⁴¹. Do instytucji pieczy zastępczej zaliczane są rodziny zastępcze i placówki opiekuńczo-wychowawcze. Ustawa o pomocy społecznej preferuje umieszczenie dziecka w pierwszym typie instytucji. Skierowanie dziecka do placówki powinno nastąpić, gdy nie ma możliwości umieszczenia go w rodzinie zastępczej. Podstawowym

³⁷ Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej z dnia 9 czerwca 2011 r., Dz.U. 2011, nr 149, poz. 887 z późn. zm. – zwana dalej ustawą.

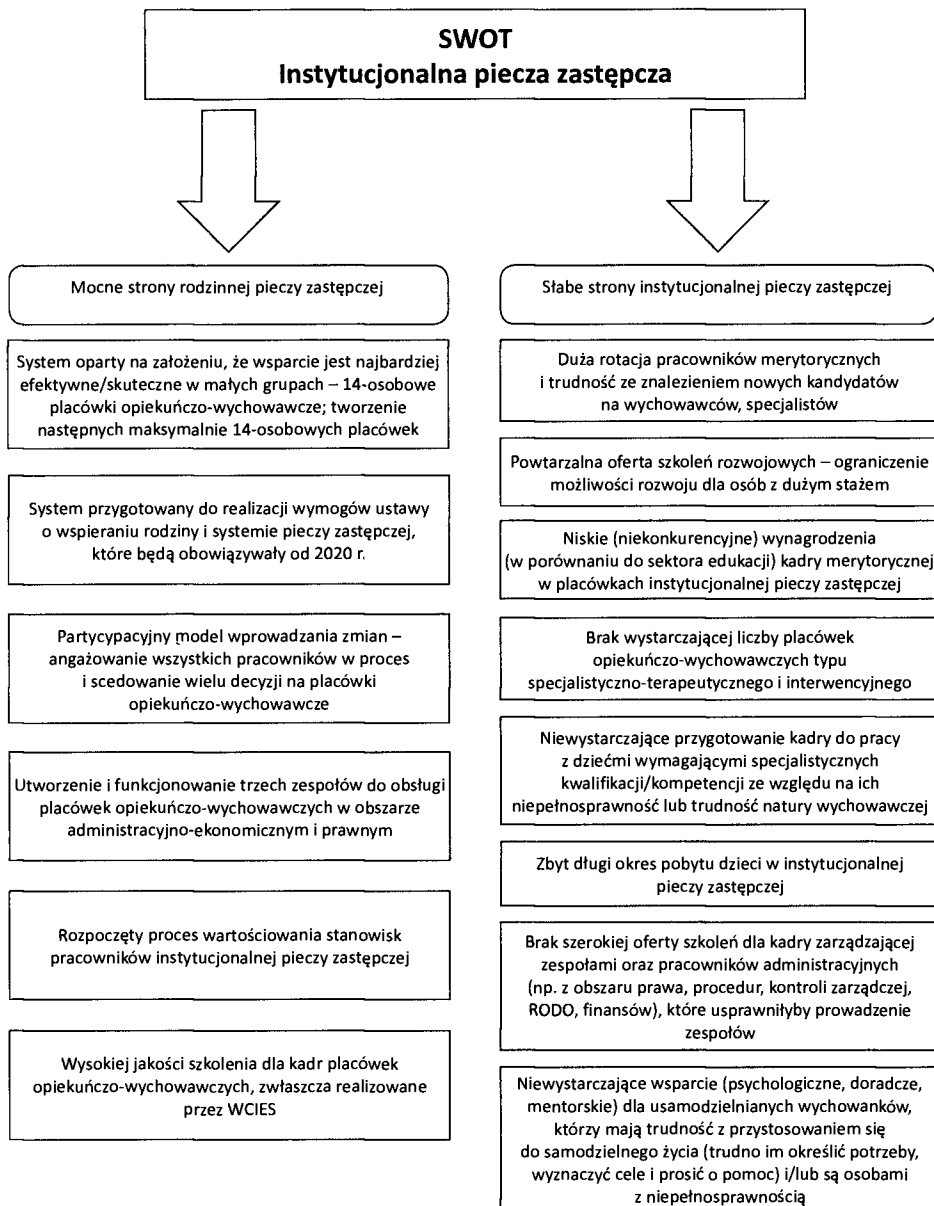
³⁸ M. Andrzejewski, *Pieczka zastępcza*, [w:] *System prawa prywatnego*, t. 12: *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, red. T. Smoczyński, Warszawa 2011, s. 416.

³⁹ S. Kowalski, *Metodologiczne zagadnienia integralnego funkcjonowania systemu wychowawczego w środowisku*, „*Studia Pedagogiczne*” 1974, t. XXIII, s. 45.

⁴⁰ T. Uliasz, *Co zawiera ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*, „*Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze*” 2011, nr 7, s. 6.

⁴¹ Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich z dnia 26 października 1982, Dz.U. 2002, nr 11, poz. 109 z późn. zm.

ANALIZA SWOT

Źródło: opracowanie własne na podstawie: M. Tędziągolska, K. Haczewska-Wierzbicka, *Ewaluacja Programu Rozwoju Pieczy Zastępczej w m. st. Warszawie na lata 2016–2018. Raport*, Warszawa, listopad 2018.

zadaniem rodziny zastępczej jest zapewnienie dziecku faktycznej pieczy, gdy opieka nad dzieckiem przejściowa lub stała nie może być sprawowana przez jego rodziców. Rodzina taka może być ustanowiona także dla dziecka niedostosowanego społecznie. Rodzina zastępcza powinna zapewnić dziecku: odpowiednie warunki bytowe; możliwości rozwoju fizycznego, psychicznego i społecznego; możliwości zaspokajania indywidualnych potrzeb; możliwości właściwej edukacji i rozwoju zainteresowań; odpowiednie warunki do wypoczynku i organizacji czasu wolnego. Prawne więzi dziecka z rodziną są słabe. Rodzina ta, jak wskazuje jej nazwa, zastępuje tylko rodziców, nie zmienia to jednak sytuacji rodzinno-prawnej dziecka. Rodzina zastępcza pełni jedynie funkcje opiekuna dla umieszczonego w niej dziecka i nie może sprawować nad nim władzy rodzicielskiej⁴².

Bibliografia

Andrzejewski M., *Pieczna zastępcza*, [w:] *System prawa prywatnego*, t. 12: *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, red. T. Smoczyński, Warszawa 2011, s. 161.

Borecka-Biernat D., *Uwarunkowania obronnej strategii radzenia sobie z sytuacją trudną przez młodzież w aspekcie poziomu lęku*, „Opieka. Wychowanie. Terapia” 2004, nr 1–2.

Frączek A., Kofta M., *Frustracja i stres psychologiczny*, [w:] *Psychologia*, red. T. Tomaszewski, Warszawa 1976.

Grygorczuk A., *Pojęcie stresu w medycynie i psychologii*, „Psychiatria” 2008, tom 5, nr 3, s. 111–115.

Hart A., *Twoje dziecko i stres*, Warszawa 1995.

Heszen-Niejodek I., *Stres i radzenie sobie – główne*, [w:] *Człowiek w sytuacji stresu. Problemy teoretyczne i metodologiczne*, red. I. Heszen-Niejodek, Z. Ratajczak, Katowice 2000.

Kaczmarska A., Curyło-Sikora P., *Problematyka stresu – przegląd koncepcji*, „Hygeia Public Health” 2016, vol. 51, s. 317–321.

Kelm A., *Problematyka modelu domu dziecka*, [w:] *Węzłowe problemy opieki i wychowania w domu dziecka*, red. Z. Dąbrowski, Olsztyn 1997, s. 74.

Kowalski S., *Metodologiczne zagadnienia integralnego funkcjonowania systemu wychowawczego w środowisku*, „Studia Pedagogiczne” 1974, t. XXIII, s. 45.

Lazarus R.S., Folkman S., *Stress, appraisal and coping*. New York 1984.

Mroczkowska D., Białkowska J., *Style radzenia sobie ze stresem jako zmienne determinujące jakość życia młodych dorosłych*, „Medycyna Ogólna i Nauki o Zdrowiu” 2014, t. 20, nr 3, s. 265–269.

⁴² Iwona Sierpowska, *Zadania administracji publicznej...*, s. 74–75.

Obuchowska I., *Adolescencja*, [w:] *Psychologia rozwoju człowieka*, t. 2, red. B. Harwas-Napierała, J. Trempała, Warszawa 2003.

Oniszczenko W., *Stres to brzmi groźnie*, Warszawa 1998.

Ratajczak Z., *Stres – radzenie sobie – koszty psychologiczne*, [w:] *Człowiek w sytuacji stresu. Problemy teoretyczne i metodologiczne*, red. I. Heszen-Niejodek, Z. Ratajczak, Katowice 2000.

Selye H., *Stres okiełznany*, Warszawa 1977.

Sierpowska I., *Zadania administracji publicznej w zakresie pieczy zastępczej nad dzieckiem*, *Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy* 2008, 4, s. 73–87.

Strelau J. (red.), *Psychologia. Podręcznik akademicki*, t. 3, Gdańsk 2007.

Strelau J., *Psychologia temperamentu*, Warszawa 1999.

Strelau J., *Temperament a stres: temperament jako czynnik moderujący stresory, stan i skutki stresu oraz radzenie sobie ze stresem*, [w:] *Człowiek w sytuacji stresu. Problemy teoretyczne i metodologiczne*, red. I. Heszen-Niejodek, Z. Ratajczak, Katowice 2000.

Sygit-Kowalkowska E., *Radzenie sobie ze stresem jako zachowanie zdrowotne człowieka – perspektywa psychologiczna*, „*Hygeia Public Health*” 2014, 49 (2), s. 202–208.

Talik E., *Specyfika stresu szkolnego i strategię radzenia sobie z nim przez młodzież w okresie dorastania*, „*Horyzonty Psychologii*” 2011, t. 1, nr 1, s. 127–137

Tędziągolska M., Haczewska-Wierzbicka K., *Ewaluacja Programu Rozwoju Pieczy Zastępczej w m. st. Warszawie na lata 2016–2018. Raport*, Warszawa, listopad 2018.

Uliasz T., *Co zawiera ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*, „*Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze*” 2011, nr 7, s. 6.

Zimbardo P., G., *Psychologia i życie*, Warszawa 1999.

Akty prawne

Kodeks rodzinny (projekt z dnia 12 lipca 2018 r. z autopoprawką z dnia 27 sierpnia 2018 r.), tekst jednolity.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997, Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483.

Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych z dnia 20 listopada 1989 r., Dz.U. 1991, nr 120, poz. 526.

Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich z dnia 26 października 1982, Dz.U. 2002, nr 11, poz. 109 z późn. zm.

Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej z dnia 9 czerwca 2011 r., Dz.U. 2011, nr 149, poz. 887 z późn. zm. – zwana dalej ustawą.